

DE HOMO ALS KENNISOBJECT EN BEKENTENISDIER

harry oosterhuis

Harry Oosterhuis studeert geschiedenis aan de Rijksuniversiteit Groningen.

"A harmless pleasure can become the gateway to nameless hells when for whatever reasons it begins to carry a significant symbolic meaning." (J. Weeks, "Sex, Politics and Society", 21)

In de tweede helft van de jaren zestig hebben met name sociale wetenschappers de wetenschappelijke bemoeienis met homoseksualiteit van artsen, psychiaters, psycho-analytici, juristen en criminologen overgenomen. Sociaal-psychologisch onderzoek toonde de onhoudbaarheid van bepaalde opvattingen over homo's aan, ontmaskerde veel vermeende feiten als vooroordelen en stelde discriminatie aan de kaak. Zulk onderzoek heeft een belangrijke invloed uitgeoefend op de meningsvorming rond de emancipatie van homoseksuelen. Met behulp van de nieuwe inzichten werden acceptatie en erkenning van de homoseksuele mens als medemens in de samenleving bepleit. (1) Sinds het midden van de jaren zeventig wordt binnen de homobeweging meer nadruk gelegd op het eigen karakter van en de eigen vormgeving aan homoseksualiteit. De sterke band tussen sociaal-psychologisch onderzoek en het denken over emancipatie ontbreekt in deze fase. De wetenschappelijke belangstelling richt zich de laatste jaren in toenemende mate op de geschiedenis van homoseksualiteit. (2) Het is vooral opvallend dat sociologen een historisch perspectief zijn gaan hanteren. Men kan zich afvragen hoe en waarom deze verschuiving is opgetreden en welke consequenties zij kan hebben voor de strategie van de homobeweging.

In het eerste deel van dit artikel* probeer ik een antwoord op deze vragen te geven aan de hand van de recente publicaties van een aantal Engelse sociologen, verbonden aan de universiteit van Essex, in de bundel "The Making of the Modern Homosexual", geredigeerd door Kenneth Plummer. (3) Er zijn drie factoren aan te wijzen ter verklaring voor het feit dat deze sociologen homoseksualiteit als een bij uitstek historisch gegeven zijn gaan beschouwen. Ten eerste de ontwikkelingen op het gebied van de sociologische theorievorming ten aanzien van homoseksualiteit. Vervolgens de invloed van bepaalde Franse denkers; hieronder zal ik ook Michel Foucaults "Histoire de la Sexualité" bespreken. (4) En ten derde de politieke bewustwording binnen een radicale homobeweging die rond 1970 opkwam (in Engeland met name het 'Gay Liberation Front') en die vraagtekens plaatste bij tot dan toe gangbare ideeën over emancipatie van homoseksualiteit.

In het tweede deel van dit artikel zal ik "Sex, Politics and Society" (5) van Jeffrey Weeks, bekend van zijn studie van de Engelse homobeweging "Coming Out" (6) bespreken en kritiseren. (7) In dit werk, voortbouwend op "Coming Out", heeft Weeks de nieuwe theoretische inzichten, die voortvloeiden uit bovengenoemde factoren, toegepast op zijn historisch onderzoek naar (homo)seksualiteit in de negentiende en twintigste eeuw in Engeland. Zijn benadering kan belangrijke uitgangspunten bieden voor Nederlandse beoefenaars van de homogeschiedenis.

essentialisme versus constructivisme

Wat bovengenoemde auteurs gemeen hebben is de verwerping van de benadering die seksualiteit opvat als een 'onprobleematisch' natuurlijk gegeven, als een instinct dat a priori in ieder individu is en constant een uitweg zoekt. Alsof het driftleven autonoom, ja zelfs vijandig staat ten aanzien van maatschappij en geschiedenis. Deze essentialistische visie is aanwezig bij zowel conservatieven, die van mening zijn dat de anti-maatschappelijke driften moeten worden beteugeld om de cultuur in stand te houden, als bij liberalen en radicalen. Waar liberalen hervormingen noodzakelijk achten om de ergste vormen van repressie uit te bannen, daar richten radicalen hun streven op een revolutionaire omwenteling ter bevrijding van Eros. In de jaren zestig overheerst in het radicale denken, onder meer onder invloed van het werk van de freudo-marxisten (8), de idee dat pas bij een totale omwenteling van de geïndustrialiseerde maatschappij de seksualiteit bevrijd zal worden. In de jaren zeventig wordt vanuit de feministische beweging gesteld dat alleen de overwinning op de mannelijke macht, het patriarchaat, de harmonische ontplooiing van de seksualiteit mogelijk maakt. De vrouwenbeweging opereert vanuit eenzelfde essentialistisch denkkader: seksualiteit wordt gelokaliseerd binnen het eigen lichaam, als een natuurlijk menselijk gegeven, waartoe men toegang krijgt via bewustwording en zelfbevrijding. (9)

De sociologen van de universiteit van Essex kanten zich tegen zulk essentialisme. Net als andere sociologen hebben zij homoseksualiteit benaderd vanuit interactionistische modellen: etiketterings-, categoriserings-, deviantie- en socialisatietheorieën. (10) Daarin gaan ze ervan uit dat in het sociale verkeer aan gedragingen betekenissen worden toegekend, die op hun beurt deze gedragingen beïnvloeden en bestendigen. Of zoals het Thomas-theorema de sociologen voorhoudt, "if men define situations as real, they will be real in their consequences". Vanuit dit theoretisch kader beschouwen zij seksualiteit niet als iets wat in de mens is, maar als een etiket dat op diverse gedragingen en verlangens wordt geplakt, die op zich geen intrinsieke eenheid bezitten. Seksualiteit is een ideologische constructie die diverse gedragingen tot eenheid bundelt, vormgeeft en in het middelpunt van belangstelling plaatst, totdat tenslotte de mens en niets dan de mens de maatder dingen is. De vormen van seksualiteit in onze maatschappij zijn niet in eerste instantie bepaald door repressie, maar veeleer door definiëring en herkenning. Definiëring en herkenning van homoseksualiteit kunnen leiden tot onderdrukking en regulering, maar ook tot bescherming, organisatie en emancipatie. Deze benadering leidt tot een heel andere verklaring van de idee dat homoseksualiteit een geaardheid van een aanwijsbare

groep individuen is, dan ooit mogelijk is in de lezing van homoseksualiteit als een biologisch of psychisch gegeven.

De definiëring van homoseksualiteit als een individueel kenmerk van een groep mensen vindt plaats in een maatschappij die homoseksueel gedrag veroordeelt en aan controle wil onderwerpen. (11) Een radicalere theorie stelt dat door een duidelijk beeld van 'de homo' te creëren toezicht wordt uitgeoefend, zowel op homo's als op hetero's. Constante elementen in de beeldvorming van 'de homo' zijn dat zijn homoseksualiteit een exclusieve (biologische of psychische) geaardheid is, dat hij zich vrouwelijk gedraagt, dat hij op jonge jongens valt en dat zijn seksualiteit een overheersende rol speelt in zijn omgang met andere mannen. Dit beeld is in de afgelopen honderd jaar eendeloos aangevuld met andere kenmerken: van een voorkeur voor groen tot een 'histrionische' aanleg, van het niet kunnen fluiten tot een aanleg tot seksuele hyperesthesie en van enige neiging tot ijdelheid en opsmuk tot een zekere mate van infantilisme. Betovering in een wereld van onttovering; zelfbescherming door bezwering van de ander! De angst voor het etiket 'homo' houdt mensen binnen het heteroseksuele patroon. Criminelen worden in de gevangenis gestopt, homo's krijgen een sociale rol en een etiket opgedrongen; zo blijft de illusie gehandhaafd dat de meerderheid zelf 'normaal', onschuldig en zuiver is. De pogingen van het sociaal voelende deel van de meerderheid om door middel van begrip voor de 'homofiele medemens' de bezwering te verbreken, accentueren de scheiding des te meer.

Rest nog de 'self-fulfilling prophecy' in zo'n sociaal interactionistisch model. Het individu dat graag met een lid van het eigen geslacht vrijt, zal zijn verlangen en zijn gedrag als een onvervreemdbaar kenmerk van zijn persoonlijkheid beschouwen. Zijn gedrag, zijn 'coming out' en zijn intrede in de subcultuur worden gelegitimeerd. De etikettering is paradoxaal want enerzijds impliceert zij beperking en controle, anderzijds geeft zij de homo veiligheid en identificatiemogelijkheden. Onze samenleving heeft homoseksualiteit rechten verleend omdat en voorzover zij geïndividualiseerd is. (12)

kritiek

Plummer en Weeks (13) geven aan dat het sociologisch interactionisme tekort schiet, omdat het alleen verklaart hoe de categorisering plaatsvindt, maar niet waarom in deze vorm, in deze maatschappij en in deze periode. Met andere woorden, het model geeft geen verklaring voor het historische proces van homoseksuele etikettering, het geeft onvoldoende aan welke historische krachten achter de individualisering schuil gaan. De sociale betekenis die rond homoseksueel gedrag wordt geconstrueerd, verschilt van periode tot periode, van cultuur tot cultuur, kan zelfs binnen één samenleving verschillende vormen aannemen. Sinds het onderzoek van Kinsey (1948) kan iedereen weten dat homoseksuele verlangens en ervaringen niet beperkt blijven tot degenen die zich zelf als homoseksueel beschouwen. Identiteit en activiteit hoeven elkaar beslissen niet te dekken. De vraag is nu: waarom nemen sommigen wel een homoseksuele identiteit aan en anderen, die ook homoseksuele ervaringen opdoen, niet?

Verder is het interactionisme beperkt in de zin dat het de individuen die het homo-etiket opgeplakt krijgen te passief voorstelt. Homo's worden te veel als speelbal in plaats van als potentiële vernieuwers beschouwd. Homo's hebben het etiket zelf ingekleurd. De huidige homobewegingen zouden nooit bestaan hebben als de categorisering niet had plaatsgevonden.

Terwijl sociologen de geïndividualiseerde vorm van homoseksualiteit als een sociale constructie, die regulering en controle inhield, ter discussie gingen stellen, legde de radicale homobeweging van de jaren zeventig juist een positieve nadruk op de homo-identiteit. Sociologen en homofielen konden de homo-identiteit niet anders beschouwen dan als het gevolg van de ongewenste maatschappelijke reactie op afwijkend gedrag. Hun pleidooi voor acceptatie en integratie was de logische consequentie van dit inzicht. Voor de homo's binnen de Gay Lib-movement (vergelijk de flikkerbeweging in Nederland) vormde de eigen invulling van de homo-identiteit daarentegen een springplank voor vernieuwing en revolutie. Een stigmatiserend etiket omgevormd tot een strijdbare levensstijl?

We kunnen ons met Rob Tielman afvragen "...in hoeverre die homoseksuele levensstijl inderdaad een eigen schepping zal zijn, of een door anderen gemaakte kooi waarin een minderheid de illusie mag koesteren zichzelf te zijn." (14) Plummer suggereert dat homo's de categorisering en de daarmee gepaard gaande controle zelf hebben overgenomen en versterkt. "I don't want to be too pessimistic about this trend", zo stelt hij eufemistisch, "because it (de categorisering, H.O.) is self-created and self-controlled. Better to live in a self-imposed ghetto than a state-imposed concentration camp!" Om daarna heel cynisch te vervolgen met: "...as homosexuality appears to be entering a new phase, of 'liberation' and 'acceptance' in the Western world, could it be that the control processes prevalent earlier are simply being more firmly extended - only now in a more private manner - by 'homosexuals' themselves?" (15) Deze suggestie lijkt mij overtrokken en een miskenning van de historische veranderbaarheid van de homo-identiteit. Deze miskenning hangt mijns inziens samen met zijn keuze voor een bepaald soort historische benadering, waartoe hij een aanzet geeft.

naar een historische benadering

In een poging tot een sociaal-historische verklaring van de categorisering introduceert Plummer homofobie (de individuele afkeer en verdringing van homoseksualiteit) en homotaboe (de maatschappelijke afkeer en angst voor homoseksualiteit). Een verklaring met behulp van het begrip homofobie wijst hij, ten eerste om ethische redenen, af. Door sommige heteroseksuele individuen ziek of mentaal gestoord te verklaren (homofobie) grijpen wetenschappers (16) en homobeweging naar dezelfde stok waarmee homo's al een eeuw lang zijn geslagen. Als wetenschappelijke verklaring is het begrip homofobie ontoereikend, omdat het de afkeer van homoseksualiteit reduceert tot een individueel, privé-probleem en de maatschappelijke, politieke aspecten buiten beschouwing laat. Bovendien legt de term geen plausibele relatie tussen homoseksualiteit en geschiedenis.

Het homotaboe heeft als verklarend begrip Plummers voorkeur. De afkeer van homoseksualiteit zou maatschappelijk van aard zijn omdat homoseksualiteit een bedreiging vormt voor de 'natuurlijke orde'. (17) De gestalten waarin de 'natuurlijke orde' verschijnt, vragen om een historische analyse op hun homovijandige structuur (patriarchaat, christendom, kapitalisme, industrialisering, rationalisering, civilisering etcetera). Maks Banens heeft in zijn "Homo-aversie" (18) (Banens' homo-aversie is vergelijkbaar met Plummers homotaboe) een dergelijke analyse gegeven en daarin laten zien dat homo-aversie terug is te vinden in vrijwel alle maatschappelijke systemen die de Westerse wereld kent en gekend heeft. Wie nu, heel logisch, zou verwachten dat Banens daarmee een historische noodzaak van homo-onderdrukking heeft aangetoond, komt

bedrogen uit. Zijn opmerkelijke conclusie luidt namelijk dat in niet één van die maatschappelijke systemen homo-aversie noodzakelijk is en was voor de instandhouding ervan. (19) Bij Plummer leidt een dergelijke conclusie tot de volgende hypothese: "...gay oppression is not the intended outcome of specific groups who hate gays for various reasons. Rather it is the unintended price that has to be paid for organizing society in certain ways." (20)

Naar mijn mening vervalt Plummer in zijn historische benadering in datgene wat hij als aanhanger van het sociologisch interactionisme tracht te bestrijden: een essentialistische visie op seksualiteit. De vraag, welk maatschappelijk systeem onderdrukt homoseksualiteit, blijkt verkeerd gesteld, omdat zij seksualiteit veronderstelt als natuurlijk menselijk gegeven en niet als een historische resultaat. (21) In een historische benadering van homoseksualiteit moet de vraagstelling gericht worden op de oorsprong van het begrip seksualiteit, op de diverse vormen die homoseksualiteit in de tijd aanneemt, op de manieren waarop die verschillende vormen herkenbaar worden gemaakt en op de consequenties die dit alles heeft op het gedrag en het bewustzijn van mensen.

Deze verschuiving in de probleemstelling is duidelijk in het werk van Jeffrey Weeks te constateren als ik zijn recente publicaties (22) vergelijk met "Coming Out" (1977). In "Coming Out" stelde hij dat er een nauw verband bestond tussen individualisering van homoseksualiteit enerzijds en industrialisering, urbanisering en kapitalisme anderzijds. Hij sprak de overtuiging uit dat werkelijke bevrijding van homoseksualiteit alleen mogelijk zou zijn in een maatschappij op socialistische basis. (23) In een recent artikel (24) komt hij terug op dat perspectief voor een historische benadering van homoseksualiteit. Daarin kritiseert hij het marxisme om zijn essentialistische visie op seksualiteit en zijn determinisme. Hij is van mening dat marxistische benaderingen niet in staat zijn de historische constructie van de categorie homoseksualiteit afdoende te verklaren. Het marxisme blijft immers steken in een verklaring die de stigmatisering van homoseksualiteit reduceert tot de noodzakelijke aanpassing van gezinsstructuur en arbeidsdeling tussen man en vrouw aan de kapitalistische produktiewijze.

Via herinterpretaties van het marxisme en de psycho-analyse door Juliet Mitchell, Guy Hocquenghem, Gilles Deleuze en Felix Guattari komt Weeks terecht bij Michel Foucault. Het zou in het kader van dit artikel te ver voeren in te gaan op de theoriën van Mitchell en Deleuze en Guattari. Ik geef hier alleen in het kort aan hoe Hocquenghem de kritische historische benadering van de psycho-analyse door Deleuze en Guattari heeft toegepast op homoseksualiteit. Hocquenghem stelt dat homoseksualiteit, opgevat als een eenheid binnen een subject, een ideologische constructie van historische oorsprong is: een produkt van de oedipale structurering van de geslachtsrollen en -identiteit binnen het gezin. De Oedipus-mythe is bij uitstek het instrument dat de psychologische categorie van homoseksuele personen in het leven heeft geroepen. Tegenover deze historische constructie, die onderdrukking impliceert, idealiseert Hocquenghem het diffuse, ongedifferentieerde, revolutionaire verlangen, dat niet aan personen, noch als subject, noch als object, gebonden is. (25) Het nadeel van de benadering van Hocquenghem is dat hij tot determinisme neigt omdat hij de ideologie verklaart uit de economie, het kapitalisme en de daarmee verbonden tendens om aan alles een specifieke waarde toe te kennen. Seksualiteit als ideologische constructie, kent haar eigen zelfstandige dynamiek,

zoals Foucault heeft laten zien.

In Foucaults benadering vindt Weeks meer aanknopingspunten; de opvattingen van Foucault over de geschiedenis van de seksualiteit en de conclusies die daaruit afgeleid kunnen worden ten behoeve van de strategie van de homobeweging, hebben bij Weeks een logische voortzetting en verbreding van het historisch materialisme en het interactionisme gekregen. Weeks' "Sex, Politics and Society" draagt duidelijk het stempel van Foucaults "Histoire de la sexualité". Voordat ik Weeks' boek bespreek zal ik de relevante punten van Foucaults opvattingen over geschiedenis en emancipatie/bevrijding van homoseksualiteit samenvatten.

waarheid bekennen

Laat ik eerst enige misverstanden uit de weg ruimen, zo stelt Foucault. Seksualiteit is niet onderdrukt en kan niet worden bevrijd. Dat het Victoriantse tijdperk alleen gekenmerkt zou worden door verpreutsing en repressie is een mythe die hoognodig ontkracht moet worden. En dat, zoals menig idealist gelooft, seksualiteit wordt bevrijd door er vrijmoedig over te spreken, is een even grote misvatting. Vanaf het eind van de achttiende eeuw is er onophoudelijk over seksualiteit gesproken en geschreven, zodat zij gaandeweg gestalte heeft gekregen, in diverse definities vorm heeft gekregen. Haar geschiedenis is in eerste instantie een constructiegeschiedenis. Verschillende gevoelens, verlangens en gedragingen werden door dit spreken over seksualiteit gebundeld, vervormd en in banen geleid. Bovendien raakten herkenning en waardering van als seksueel bestempelde gevoelens overladen met betekenissen, zowel in positieve als in negatieve zin. Seksualiteit werd in de negentiende eeuw gepostuleerd als het wezen van het subject, het geheim van het zelf, het centrum van identiteit. Seksualiteit werd een object van onophoudelijke kennisverwerving ter bescherming en verheffing van welzijn van individu en maatschappij.

Wie wil niet zichzelf doorgronden? En als jij het zelf niet wilt, staan anderen te trappelen van ongeduld om je tot bekennen aan te sporen of te dwingen: politieambtenaren, juristen, artsen, pedagogen, genetici. Psychiaters, psychologen en welzijnswerkers hebben het tot hun beroep gemaakt om je te helpen bij het onthullen van de waarheid over je identiteit. Beken 'het' maar, niet alleen wat je gedaan hebt, maar ook wat je graag zou willen doen, je verlangens, fantasieën en dromen. Alles willen wij weten. Denk niet dat de onschuldigste lichamelijke pleziertjes en verlangens niets met je seksualiteit te maken hebben. Je seksualiteit probeert voortdurend verstopt te spelen, dat is nu eenmaal de aard van het beestje. Zij wil voortdurend aan je bewustzijn ontsnappen. Daarom kunnen wij niet gauw tevreden zijn, maar moeten wij doorvragen en doorzoeken. Jij wilt toch ook weten wie je bent? Wij zullen de waarheid over je seksualiteit onthullen. Misschien ben je wel ziek zonder dat je het weet. Wees maar niet bang, wij stellen feilloos een diagnose en misschien kunnen wij je wel genezen. Wij hanteren wetenschappelijke regels en trekken wetenschappelijk verantwoorde conclusies. En we leggen alles keurig vast in een wetenschappelijk verslag... Wil je niet?! Dan zullen wij toch echt tot andere maatregelen moeten overgaan, want misschien ben je niet alleen ziek, maar ook nog gevaarlijk voor de maatschappij!

medicalisering

In de negentiende eeuw zijn met name de medische wetenschappen, de gerechtelijke geneeskunde, de psychiatrie en de genetika ingeschakeld om waarheden over seksualiteit te achterhalen, hun grote geheim

bloot te leggen. (26) Bekentenissen werden vastgelegd in wetenschappelijke verhandelingen. Er ontstonden hermetische vertogen, waarvan de psycho-analyse wel één van de meest onuitroeibare is gebleken. Het lijkt alsof de kern van dergelijke theorieën door een mythe wordt gevormd, in de psycho-analyse zelfs geformaliseerd in het Oedipus-drama. Mythes werden gehanteerd ter ontluistering van de realiteit met als paradoxaal resultaat dat de realiteit gemystificeerd werd.

De stortvloed van verhandelingen over seksualiteit had een schier eindeloze differentiëring tot gevolg. Vooral in de tweede helft van de negentiende eeuw gingen wetenschappers al die gedragingen en verlangens die onder de noemer 'seksueel' konden worden, beschrijven, analyseren en categoriseren. Het belangrijkste onderscheid dat gecreëerd werd, was dat tussen normale, gezonde seksualiteit en abnormale, pathologische seksualiteit. Hun aandacht richtte zich met name op individuen wier seksualiteit zich buiten een heteroseksuele, monogame (huwelijks)-relatie bewoog.

Foucault wijst erop dat vóór 1800 overspel, verkrachting en sodomie op één lijn werden gesteld. Er werd geen onderscheid gemaakt tussen de inbreuk op wereldlijk en kerkelijk recht dat het huwelijk garandeerde, en de afwijking van de norm. Recht en natuur lagen in elkaars verlengde. In de negentiende eeuw daarentegen, werd er een duidelijk onderscheid aangebracht tussen een inbreuk op huwelijkswetgeving en -moraal en een inbreuk op de natuurlijke seksualiteit. Naast de hoerenloper, de libertijn, de promiscuë Don Juan bestond er een ander mens, ontdekten medici, psychiaters, genetici en antropologen. Gedegenereerd, moreel waanzinnig, seksueel neurotisch, psychisch instabiel zijn de termen waarmee de geaardheid van het ontdekte 'ras' in eerste instantie werd gedeut. Het medisch-psychiatrische domein van de perversies verdronk in de loop van de negentiende eeuw het denken in termen van misdaad en zonde voor een groot deel. Had de rechter de sodomiet in de achttiende eeuw nog als een misdadiger ter dood veroordeeld en bleef de priester hem nog lang naar de hel verwijzen, in de tweede helft van de negentiende eeuw verklaarde de arts hem ziek, de psychiater mentaal gestoord en de geneticus gedegenereerd. In het maatschappelijk denken van wetenschappers is de tendens waarneembaar dat de patiënt niet langer gestraft maar geïsoleerd en behandeld moest worden. Bij monde van Arnold Aletrino:

"Toen gedroeg men zich tegenover een krankzinnige als tegenover een misdadiger, omdat beide wezens onmaatschappelijk zijn. Thans daarentegen neigt men er meer en meer toe over misdadigers te beschouwen als krankzinnigen." (27)

Rond 1900 diende de patiënt de deskundigen van repliek:

Jullie hebben gelijk, ik ben anders. Ik ben een vrouw in een mannenlichaam. Dat is aangeboren en volkomen natuurlijk. Ik accepteer mijzelf zoals ik ben. Jullie hoeven mij niet meer te genezen. Dit verzet van de kant van de homoseksuelen (het woord is voor het eerst door een arts gebruikt) en hun medestanders beschrijft Foucault niet in termen van bevrijding, maar omdat zij binnen hetzelfde wetenschappelijke kader hun homoseksualiteit definiëren (28), als een machtsstrijd, een strijd voor de definiëring van homoseksualiteit als aanvaardbaar en normaal. Waar macht is, is verzet.

macht

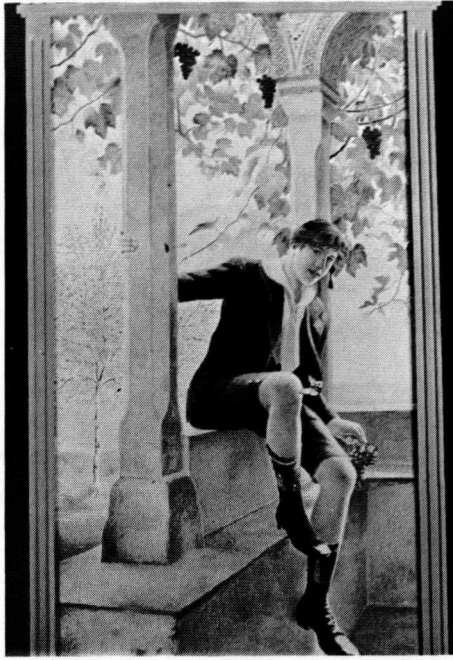
Macht is het centrale begrip in Foucaults geschiedenis van de seksualiteit, de schakel tussen seksualiteit en kennis. Macht onderdrukt de ware kennis over

seksualiteit niet, macht produceert ware verhandelingen. Macht is produktief, mobiel, diffuus en inherent aan allerlei relaties. (29) Het spreken over seksualiteit vindt volgens Foucault plaats binnen machtsrelaties. De technieken om tot ware kennis over seksualiteit te komen impliceren machtsstrategieën. (30) Degene die luistert, of hij nu arts, psychiater, politieambtenaar, jurist, pedagoog of welzijnswerker is, oefent macht uit over degene die bekent. Degene die over zichzelf praat, heeft iemand tegenover zich die oordeelt, interpreteert, analyseert en concludeert, de bekentenis vastlegt in een medisch dossier, in een politierapport of in een wetenschappelijk verslag. En met dit laatste in de hand kunnen nieuwe bekentenissen worden geëist en geïnterpreteerd.

Bepaling van de seksualiteit werd een cruciaal middel om macht uit te oefenen over het lichaam van het individu en het collectief (het ras, het volk, de natie, de klasse). (31) Gezondheid en hygiëne werden de criteria voor individueel en algemeen welzijn. Medici en eugenetici proclameerden zich tot autoriteiten op het gebied van de lichamelijke en geestelijke volksgezondheid. Als gevolg van het instrumentele karakter van seksualiteit werd het lichamelijke niet uit het bewustzijn weggedrongen, maar geprikkeld en gecultiveerd. Het onophoudelijke spreken en schrijven over seksualiteit, het voortdurend verwijzen naar het geheim, openlijk of verhuuld, resulteerde in een erotisering van lichaam en gedachten. Psycho-analyse en seksuele bevrijdingsideologieën, die de zogenaamde repressie zouden verlichten of opheffen, waren niet meer dan tactische verschuivingen in de grote ontplooiing van het zoeken naar waarheden over de seksualiteit, de cultivering van een 'scientia sexualis'. Ook homo-emancipatie- en -bevrijdingsbewegingen blijven gevangen in voortwoekerende macht en kennis-procédés (32); ze zijn er zelfs werktuig en voorwerp van. Het lijkt erop dat stilzwijgen de enige uitweg is die overblijft. Of pleit Foucault voor een voortdurende vernieuwing van kennisprocessen?

van bevrijding naar overwinning?

Homo's zouden in Foucaults boek een kritiek op hun strijd kunnen lezen, voorzover hij erop wijst dat er geen tegenstelling tussen macht en ware kennis over seksualiteit bestaat. In hun nauwe verbondenheid hebben zij de niet in woorden te vangen 'mogelijkheden van het lichaam' ("des éléments anatomiques, des fonctions biologiques, des conduites, des sensations, des plaisirs" (33)) ingeperkt tot een sprekend subject. "Contre le dispositif de sexualité, le point d'appui de la contre-attaque ne doit pas être le sexe-désir, mais les corps et les plaisirs." (34) Homo's hebben hun strijd gebaseerd op hun seksuele verlangen, een vorm van seksualiteit die bevrijd zou kunnen worden. Zij hebben hun homoseksualiteit gereduceerd tot een identiteitskwestie door zichzelf de vraag te stellen "wie ben ik, wat is het geheim van mijn verlangen." (35) Door middel van bekentenissen en 'coming out' hebben homo's hun waarheid naar voren gebracht, hun identiteit versterkt en uitgebreid. Zij hebben een plaats in de samenleving veroverd. Maar het zou een illusie zijn te denken dat homo's hierdoor hun afhankelijkheid hebben doorbroken en dat deze weg naar zelfbeschikking en bevrijding voert. Macht werkt juist door middel van kennisprocédés als 'jezelf-zijn'. De terminologie 'wees jezelf' verhindert dat je inziet hoe je deel uitmaakt van machtsprocessen; op het moment dat de homo zijn homoseksualiteit bekent, wordt hij medeplichtig aan de categorisering. Homoseksualiteit kan niet bevrijd worden, want de categorisering, of die nu onderdrukking, controle of tolerantie inhoudt, is met haar naam gegeven. Homoseksualiteit kan slechts *overwonnen* worden en

Het model in het Sanctuarium Artis Elisarion, Elisar von Kupffer.

Foucault lijkt zich in gemoede af te vragen waar de homo-emancipatiebewegingen eigenlijk mee bezig zijn geweest.

Foucault bepleit een nieuwe visie op de beleving van homoseksualiteit. Homoseksualiteit, zo zegt hij in een interview (36), moet niet meer worden opgevat als vorm van verlangen, als waarheid over het zelf, maar als iets om naar te verlangen. Homo's zouden aan het heersende verbond tussen macht en kennis kunnen ontsnappen door het begrip homoseksualiteit te vervangen door andere omschrijvingen: vriendschappen, plezier, genot, relaties, levensstijl, tegenheid. Foucault wijst in dit verband op het vernieuwende aspect van het woord 'gay' (flikker): "Être gay, c'est non pas s'identifier aux traits psychologiques et aux masques visibles de l'homosexuel, mais chercher à définir et à développer un mode de vie." (37)

Foucault pleit op deze manier voor een herwaardering van homo-ervaringen die niet zoals de seksualiteit, in het innerlijk geprojecteerd worden. Homo's kunnen ze op ieder moment zelf vorm geven, maar nu uitgerekend niet door het begrip seksualiteit, dat zelf al lang is opgenomen in de waardenschaal normaal-abnormaal, zichtbaar-onzichtbaar, behoorlijk-onbehoorlijk. Het historisch interactionisme van Foucault maakt de scheppende rol van de homo zelf beter verklaarbaar dan in het sociologisch interactionisme mogelijk is gebleken. Daar is de homo te veel speelbal en prooi van functies en structuren gebleven. Foucaults benadering maakt het flikkers mogelijk zichzelf te zien als *stijlvormers* in plaats van *stijlvolgers*. Door de verschuiving van 'deviantie' naar 'innovatie' ontsnapt Foucault aan het dilemma te moeten kiezen tussen de homo die óf noodzakelijk bestaat óf niet bestaat en overwint daarmee twee fundamentele gebreken in het denken over homo-emancipatie.

Met nadruk wijst Foucault er op dat deze vernieuwing in het denken niet moet worden beschouwd als een andere naamgeving. Hij oppert de mogelijkheid dat deze denkbeelden historisch gezien even belangrijke consequenties zouden kunnen hebben als de veranderingen die het gevolg waren van het invoeren van nieuwe benamingen in de laatste decennia van de negentiende eeuw.

"L'homosexualité est une occasion historique de rouvrir des virtualités relationnelles et affectives, non pas tellement par les qualités intrinsèques de l'homosexuel, mais parce que la position de celui-ci 'en biais', en quelque sorte, les lignes diagonales qu'il peut tracer dans le tissu social permettent de faire apparaître ces virtualités." (38)

Weeks ziet, zo blijkt aan het eind van zijn boek, in theorie en praktijk van de radicale homobeweging van na 1970, met name bij het Gay Liberation Front, tendenzen in de richting waarop Foucault zijn hoop gevestigd lijkt te hebben: de overwinning van (homo)seksualiteit. "...movements which start with sexuality but attempt to go beyond it pose ultimately fundamental questions of its nature. (39) Hij doelt hiermee op de bewustwording en het ter discussie stellen van factoren die homoseksualiteit haar specifieke historische vorm hebben gegeven: scheiding tussen publiek en privé ('het persoonlijke is politiek', 'out of the closets, into the streets'), gezin, opvoedings- en rolpatronen, denken over homo's in termen van misaaktheid, misdeeldheid, afwijking, zelfaanvaarding en acceptatie ('gay pride', 'gay is good'). (40) Zij ondermijnden het idee van (homo)seksualiteit als een bij voorbaat biologisch, psychisch, individueel gegeven. In hoeverre de kritische politieke bewustwording in de homobeweging van de jaren zeventig, waarin Weeks zelf actief was, van invloed is geweest op zijn interpretatie van de geschiedenis van seksualiteit in het algemeen en homoseksualiteit in het bijzonder, is moeilijk aan te geven. Wel kan achteraf gesteld worden dat zij min of meer logisch in elkaars verlengde liggen.

herkenning en beheersing

In zijn "Sex, Politics and Society" beschrijft Weeks, evenmin als Foucault in zijn "Histoire", niet de geschiedenis van seksualiteit als concreet gedrag. Hij richt zich op de herkenning en het bewustzijn van seksualiteit, zoals die in de negentiende en de twintigste eeuw vorm hebben gekregen, en op seksualiteit als object van wetenschap en politiek. Waar Weeks het wel over seksualiteit als concreet gedrag heeft, is een zeker wantrouwen gerechtvaardigd. Hij gaat meermalen te gemakkelijk van de veronderstelling uit dat het spreken en het schrijven over seksualiteit een directe invloed hebben op het gedrag, hetgeen onvoldoende door systematisch onderzoek wordt getoetst. (41) Zoals Foucaults "Histoire" bedoeld was als een methodologische inleiding, zo kan Weeks boek niet veel meer zijn dan een inspirerende aanzet tot onderzoek.

Ik zal het boek bespreken voor zover het relevant is voor de geschiedenis van de mannelijke homoseksualiteit en daarbij van de volgende vragen uitgaan. Hoe werd homoseksueel gedrag door verschillende groepen in de Britse maatschappij herkend, geïnterpreteerd en gewaardeerd? Welk verband bestaat er met de historische constructie en ontwikkeling van seksualiteit in het algemeen? Hoe beïnvloedden de definities de individuen op wie ze betrekking hadden?

Weeks wijst er op dat mannen in de Victoriaanse tijd op verschillende manieren seksuele contacten met elkaar konden aangaan zonder dat er sprake was van de voor ons vanzelfsprekende identiteit of categorie. Sommige relaties werden zelfs vaak niet herkend als homoseksueel. Ten eerste binnen sterk persoonlijke en emotionele vriendschappen. Ten tweede binnen bepaalde instellingen: 'public schools', leger, schepen, gevangenen. Ten derde binnen vluchtige contacten als gevolg van toevallige ontmoetingen. Ten vierde binnen een subcultuur - bewezen is dat die vanaf het eind van de zeventiende eeuw bestond - ge-

organiseerd rond ontmoetingsplaatsen en vooral rond de prostitutie. Mannen en jongens uit verschillende lagen van de maatschappij namen aan deze subcultuur deel, maar er waren er geen of maar zeer weinigen wiens levensstijl in die mate door hun gedrag binnen deze kring bepaald werd, dat men zou kunnen spreken van een homoseksuele identiteit.

Als gevolg van twee ontwikkelingen, zo stelt Weeks, werden deze moeilijk definieerbare vormen van homoseksualiteit aan het eind van de negentiende eeuw duidelijk herkenbaar en daardoor beheersbaar. De medicalisering van lichaam en geest leidde tot categorisering en individualisering. De 'social purity movement' verhef bepaalde vormen van seksualiteit tot een politieke kwestie, waardoor de genoemde vormen van homoseksualiteit doelwit van morele verontwaardiging werden en in discreditie werden gebracht.

van sodomiet naar homoseksueel

Voor 1885 bestonden er in Engeland wereldlijke en kerkelijke wetten tegen sodomie. Sodomie had betrekking op verschillende soorten gedrag, met name anaal verkeer (zowel tussen mannen als tussen man en vrouw) en bestialiteit. De wet was gericht tegen de daad, waartoe men in principe iedereen in staat achtte. Sodomie werd net als overspel en verkrachting beschouwd als een zonde en een misdaad, een tijdelijke afwijking van de norm. De toepassing van de wet (de doodstraf werd in 1861 omgezet in een gevangenisstraf) verschilde van periode tot periode. Het aantal gerechtelijke vervolgingen nam in de eerste drie decennia van de negentiende eeuw toe (42), maar het aantal veroordelingen nam in die periode af (43). Dat er meer van sodomie beschuldigde mannen werden vrijgesproken, zou verklaard kunnen worden - Weeks is hier niet duidelijk over - uit het feit dat sinds 1781 penetratie en zaaduitstorting bewezen moesten worden. Weeks suggereert dat, via de gerechtelijke geneeskunde, artsen en psychiaters aandacht kregen voor sodomieten, te meer omdat juristen allerlei vuiligheden die mannen met elkaar uithaalden, vrouwelijk gedrag en travestie niet konden vatten onder de noemer sodomie. Het blijft bij een suggestie wat Engeland betreft, want Weeks verwijst hoofdzakelijk naar ontwikkelingen in Duitsland en Frankrijk (Casper en Tardieu), waar artsen en psychiaters theorieën opstelden over de geaardheid van de sodomiet. Hij stelt dat de Britse medici veel voorzichtiger waren. Tussen 1800 en 1880 bestond er in de medische terminologie alleen een verband tussen masturbatie en homoseksualiteit; masturbatie zou tot psychische gestoordheid en sodomitische lusten leiden. Van herkenning van homoseksualiteit als een medisch-psychologische categorie was zeker tot in de jaren zeventig van de negentiende eeuw geen sprake in geneeskundige, laat staan in justitiële en politiek-kringen. Eerst tijdens het Interbellum groeide de tendens om seksueel afwijkend gedrag in termen van psychische gestoordheid te beschrijven en vooral na de Tweede Wereldoorlog raakte dit model pas goed in zwang. Een zwak punt in Weeks' boek is dat voortdurend verwezen wordt naar het medische model als theoretische onderbouw van de individualisering, die aan het eind van de negentiende eeuw zou beginnen, maar dat niet aangegeven wordt hoe het medische model in die periode ingang vond.

Het begrip homoseksualiteit werd omstreeks 1890 in Engeland geïntroduceerd door Havelock Ellis, een van de meest bekende seksuologen die rond de eeuwwisseling de verscheidenheid aan seksuele praktijken beschreef en classificeerde. Twee dingen vallen op in zijn werk. Ten eerste het grote belang dat hij

aan seksualiteit toekende voor het individuele welzijn: seksualiteit als bron van conflict en emotionele spanning, maar ook als sleutel tot geluk. Ten tweede het essentialisme: de definiëring en isolering van de seksuele drang als een erfelijk, biologisch bepaald instinct en, daarmee nauw verbonden, het idee van een natuurlijke seksualiteit. Afwijkingen van de natuur werden beschreven als individueel gebonden eigenschappen, in zijn "Sexual Inversion" (1897) definiëerde Ellis homoseksualiteit als een biologische variant. Ellis was een voorstander van juridische hervormingen, het 'Per Scientiam ad Justitiam' van Hirschfeld. Maar dit neemt niet weg, zo stelt Weeks, dat hij door het sterk medisch-biologische karakter van zijn werk in niet geringe mate heeft bijgedragen tot de categorisering van homoseksualiteit, en anderen, met name psychiaters en eugenetici de mogelijkheid bood deze categorie op hún gezag te definiëren en te behandelen.

bescherming en betugeling

Aanhangers van het medisch-biologische model waren meestal gekant tegen criminalisering van homoseksueel gedrag. De strafbaarstelling van alle homoseksuele handelingen in 1885 (door middel van het Labouchère Amendment) moet vanuit geheel andere ontwikkelingen geïnterpreteerd worden, zo maakt Weeks duidelijk. Weeks legt een duidelijk verband tussen de strafbaarstelling van homoseksualiteit (die pas in 1967 werd opgeheven) en andere wettelijke maatregelen van de Britse overheid op het gebied van de seksualiteit - wetten gericht tegen 'obscentiteit' (1857), 'onwettelijke' publicaties (1889) en prostitutie (1898) - die onder druk van verschillende groepen uit de samenleving tot stand kwamen. Maatschappijverbetersaars van diverse pluimage, zedelijkheidspredikers, eugenetici, voorstanders van geboortecontrolle, sociale wetenschappers, welzijns werkers,

Havelock Ellis

socialisten en feministen, richtten zich tegen seksualiteit in de publieke sfeer en de dubbele moraal omdat deze ofwel immoreel, promiscuë en bedreigend voor de sociale stabiliteit, ofwel onderdrukkend en irrationeel werd geacht. 'Rechts' en 'links' beriepen zich op een zuivere seksualiteit niet vervuild door zedenverwildering of maatschappelijke onderdrukking.

Met de opkomst van de gezinsideologie sinds het eind van de achttiende eeuw was de ideologische tweedeling gegeven tussen privésfeer en publieke sfeer, tussen de achtenswaardige huiselijke deugden en de verderfelijke zonden van de straat. In navolging van Foucault stelt Weeks dat de heteroseksuele, monogame norm in de loop van de negentiende en de eerste helft van de twintigste eeuw in toenemende mate werd versterkt door een stroom van vertogen over (en maatregelen tegen) seksueel gedrag dat daar buiten viel. Het gezin werd in de negentiende eeuw geassocieerd met sociale stabiliteit, 'beschaving', rationaliteit en het klassebewustzijn van de burgerij. Vooral in tijden van politieke en sociale onrust werd op de gevaren gewezen van het ontbreken van een fatsoenlijk gezinsleven en van de 'seksuele anarchie', vooral in de vorm van fantasieën over decadentie, degeneratie, nationaal verval en bederf van de jeugd.

Seksualiteit werd een politiek instrument in handen van groepen die zich inzetten voor bescherming en emancipatie en stredden tegen uitbuiting en onderdrukking. Aanhangers van eugenetische theorieën maakten zich sterk voor de vooruitgang en de volksgezondheid. Feministen en socialisten uitten hun verontwaardiging over de agressieve, ongebreidelde mannelijke lust en de dubbele moraal waarvan vrouwen en jongeren, met name die uit de 'working class' het slachtoffer werden. De voorliefde van mannen uit de hogere en middenklassen voor de 'faithful, uncritical, working class beast' en de prostitutie waarop de homo-subcultuur voor een groot deel dreef, waren niet alleen een dankbaar doelwit voor zedelijkheidspredikers, maar ook voor degenen die humaniteit hoog in hun vaandel hadden staan.

Het gaat in de geschiedenis zelden om de goede bedoelingen, bijna altijd om de gevolgen. Bescherming van vrouwen en jongeren was de bedoeling, controle op homo's en hoeren het gevolg.

"...by drawing more firmly the line between respectable and disreputable behaviour, social purity legislation certainly encouraged the emergence of a much clearer subculture of prostitution and a similar development can be observed with regard to male homosexuality." (44)

Het is duidelijk dat de consequenties de intenties verre overvleugeld hebben. (Dreigt de geschiedenis zich te herhalen?) Bevruchting van de samenleving met schone bedoelingen riep het ene na het andere monstrem in het leven. De politie kreeg meer mogelijkheden om controle uit te oefenen. De verscherping van het vervolgingsbeleid na 1885 ten aanzien van 'onzedelijke handelingen' trof vooral mannen die voor hun homoseksuele contacten afhankelijk waren van openbare ontmoetingsplaatsen. Het stigma op prostitutie werd duidelijker omdat prostitué(e)s geregistreerd werden en veelvuldiger met politie justitie en geneeskunde in aanraking kwamen.

In de benadering van homoseksualiteit en prostitutie vallen twee dingen op. Ten eerste dat veel mensen homoseksueel gedrag interpreterden in een niet-geïndividualiseerde vorm: evenals bordeelbezoek als een, tijdelijke, doodlopende afrit van de heteroseksuele monogame weg. Ten tweede een toenemende gevoeligheid voor seksualiteit in de openbaarheid, die zich tot in de twintigste eeuw

heeft doorgezet. Juist omdat de functie van seksualiteit binnen het huwelijk steeds positiever gewaardeerd werd, werd seksualiteit buiten de privésfeer steeds problematischer. Nieuwe, meer verfijnde vormen van regulering wijzen hierop, stelt Weeks. Vanaf 1938 werden agenten-provocateurs gebruikt. In de jaren vijftig van deze eeuw zorgden 3000 hoeren in Londen voor meer morele verontwaardiging dan 50.000 een eeuw daarvoor en waren de zorgen over de smet die bepaalde mannen op de hoofdstad van het imperium wierpen niet van de lucht. In 1957 kwam de door de Britse regering ingestelde commissie 'Wolfenden' met een rapport over 'homoseksuele overtredingen en prostitutie'. Het advies dat de commissie-Wolfenden uitbracht had twee kanten doordat een strikte scheiding werd aangebracht tussen privé en publiek. Terwijl ontcriminalisering van het homoseksuele contact tussen 'two consenting adults in private' bepleit werd (pas in 1967 wettelijk geregeld), werd de strafbaarstelling op basis van de schennis van de openbare eerbaarheid verscherpt en de politiecontrole strenger. Tussen 1967 en 1976 nam het aantal veroordelingen zelfs weer toe. Het gevolg voor homo's was een toenemende afhankelijkheid van een besloten commerciële subcultuur. Liberalisering en privatisering gingen samen.

geslachtsidentiteit en objectkeuze

De conclusies die Weeks trekt naar aanleiding van enige sensationele processen en schandalen aan het eind van de negentiende eeuw, waarvan die van Oscar Wilde het meest bekende is, lijken mij op grond van bovengenoemde interpretaties en een artikel van John Marshall (45), niet geheel plausibel. Weeks stelt dat deze schandalen en processen een belangrijke functie vervulden in het individualiseringsproces. Enerzijds werd volgens hem voor een breed publiek duidelijk dat homoseksualiteit een specifiek kenmerk van bepaalde 'dubieuze' personen was, anderzijds zorgde de grote publiciteit rond deze zaken voor identificatiemogelijkheden voor degenen die het verlangen bij zichzelf onderkenden. Bovendien werden volgens Weeks door de verbreiding van het etiket homoseksueel, diepe, emotionele vriendschappen tussen mannen en bepaalde vormen van geïnstitutionaliseerde homoseksualiteit (bijvoorbeeld op kostscholen) steeds problematischer.

Marshall zet enige kanttekeningen bij deze interpretatie. Hij wijst erop dat het gedrag van Wilde in de pers niet getypeerd werd als exclusief homoseksueel, maar als exponent van ongecontroleerde lust, moreel verval, decadentie en de bedreiging van het heilige gezin. De juridische maatregelen (op basis van de wet van 1885) waren gericht tegen homoseksueel gedrag als onderdeel van een groter scala van seksuele gedragingen die men als bedreigend voor de sociale stabiliteit beschouwde, niet tegen homoseksuele individuen. Marshall stelt dat homoseksuele identiteit die we nu kennen over het algemeen nog nieuwer is dan vaak wordt aangenomen en dat bepaalde vormen van homoseksueel gedrag tot ver in de twintigste eeuw aan dat etiket ontsnapt zijn.

Het negentiende eeuwse begrip homoseksuele geardeerdheid, dat tot vandaag toe is blijven functioneren, werd gedefinieerd in termen van geslachtsidentiteit. Het begrip dat nu daarnaast wordt gehanteerd, en waaraan Weeks, zonder dat hij zich van het onderscheid bewust lijkt te zijn, refereert, is objectkeuze. In het eerste concept werd geen onderscheid gemaakt tussen geslachtsidentiteit en seksuele gerichtheid. Mannelijke homoseksuelen beschouwden zichzelf als vrouwen in mannenlichamen. In Engeland werd het idee van het 'derde geslacht' met name naar voren gebracht door Havelock Ellis en Edward Carpenter, in navolging van Karl Heinrich

Ulrichs en Magnus Hirschfeld in Duitsland.

"Not until a clear distinction was made between gender identity and sexual orientation was it possible to include all forms of homosexual behaviour within the scope of the homosexual category." (46)

Tot ver in de twintigste eeuw werd - nu nog in andere culturen, bijvoorbeeld in Latijns Amerika - het etiket homoseksueel niet van toepassing geacht op de actieve partner in het homoseksuele contact. Door uitsluitend een actieve 'mannelijke' rol te vervullen bleef hij 'man'. Homo's waren immers geen 'mannen', vandaar de associaties tussen homoseksualiteit, travestie en transseksualiteit, die bij velen nog altijd aanleiding geven tot misverstanden. Met name onder groepen die geen toegang tot de subcultuur hadden en onder de lagere klassen bleef dit patroon bestaan, zo stelt Marshall. Het is jammer dat Marshall niet precies aangeeft of zijn beweringen, wat betreft het zelfbeeld, gebaseerd zijn op empirisch onderzoek. Hij citeert enige uitspraken van mannen zonder bronvermelding. Is hier een taak weggelegd voor beoefenaars van de 'oral history'?

Samenvattend kunnen we stellen dat Foucault en Weeks hebben aangegeven dat homoseksualiteit een historische constructie is, die mannen die van mannen houden zichtbaar en kenbaar heeft gemaakt. Onderdrukking en tolerantie, discriminatie en emancipatie, maken deel uit van hetzelfde historische proces: begripsvorming, kennisverwerving, toezicht. Homoseksualiteit heeft een plaatsje in onze samenleving gekregen, nadat zij zichtbaar en beheersbaar is gemaakt door individualisering. Marshall heeft duidelijk gemaakt dat de homo-identiteit veranderd is.

Het is aan homo's zelf van dit historische bewustzijn creatief gebruik te maken. Bevrijding van toezicht en inzicht als alternatief voor aanvaarding, gelijkheid en integratie? Veranderbaarheid van de homo-identiteit voor utopieën over polymorf perverse seksualiteit of de androgyne mens?

Homo-onderdrukking, homo-aversie en homotaboe lijken af te nemen. De tolerantie is zelden zo groot geweest, zo wordt beweerd. Homo's hebben rechten gekregen, posities veroverd. Maar wat hebben ze er voor ingeleverd? Zijn flikkers niet anders omdat ze anders willen zijn en anders willen blijven? Een strijdbare homo-identiteit blijft nodig als flikkers willen voorkomen dat de maatschappij bezit van ze neemt.

noten

* Met dank aan Mattias.

1. P. Schnabel, "Gewoon, maar niet hetzelfde", *Huisarts en Praktijk*, 4 (1980) 6-12.
2. Het tijdschrift *Homologie* en de werkgroepen "Homostudies" aan de universiteiten van Am- Amsterdam en Utrecht zijn op dit gebied actief. Zie ook: M. Banens, *De homo-aversie* (Groningen, 1980), *Groniek*, 66 (1980), *Homojaarboek I* (Amsterdam, 1981), R.A.P. Tielman, *Homoseksualiteit in Nederland* (Meppel, Amsterdam, 1982). *Spiegel Historiae* zal in de loop van volgend jaar uitkomen met een themanummer over geschiedenis en homoseksualiteit.
3. De volgende artikelen worden besproken:
J. Marshall, "Pansies, perverts and macho men:

changing conceptions of male homosexuality", M. McIntosh, "The homosexual role", K. Plummer, "Building a sociology of homosexuality", K. Plummer, "Homosexual categories: some research problems in the labelling perspective of homosexuality",

- J. Weeks, "Discours, desire and sexual deviance: some problems in a history of homosexuality" in: K. Plummer, ed., *The Making of the Modern Homosexual* (Londen, 1981).
In dit artikel wordt met homoseksualiteit vrijwel uitsluitend mannelijke homoseksualiteit bedoeld. Voor vrouwelijke homoseksualiteit verwijs ik wat betreft deze bundel naar: A. Faraday, "Liberating Lesbian research".
4. M. Foucault, *Histoire de la sexualité I. La volonté de savoir* (Parijs, 1976).
5. J. Weeks, *Sex, Politics and Society. The regulation of sexuality since 1800* (Londen, New York, 1981).
6. J. Weeks, *Coming Out. Homosexual Politics in Britain, from the nineteenth Century to the Present* (Londen, Melbourne, New York, 1979 (1977)).
7. Dit laatste met name aan de hand van Marshall, "Pansies".
8. Erich Fromm, Herbert Marcuse, Wilhelm Reich.
9. Zie: F. van Wel, "De feminisering van de seksualiteit", *Te Elfder Ure*, 27 (1980) 5-63.
10. Zie: G. Sanders, *Homoseksualiteit. Een overzicht van het sociaal-wetenschappelijk onderzoek naar homoseksualiteit in Amerika en West-Europa* (Zeist, Amersfoort, 1974).
11. Zie: McIntosh, "The homosexual role".
12. Banens, *homo-aversie*, 133.
13. Plummer, "Homosexual categories".
Weeks, "Discourse".
14. Tielman, *Homoseksualiteit*, 257.
15. Plummer, "Homosexual categories", 56.
16. Zie: G. Sanders, "Homofobie: blijf van een verkrampte levenshouding", *Huisarts en Praktijk*, 4 (1980) 27,
"Naast het feit dat de homofobe houding een ernstige zelfinperking impliceert, berokkent deze houding ook grote persoonlijke schade aan mensen die vorm aan hun homoseksuele mogelijkheden willen geven. Vandaar dat de vraag of het mogelijk is om de homofobe verkramptheid te doorbreken, hoogst belangrijk is vanuit het oogpunt van de geestelijke volksgezondheid." (sic)
17. Plummer, "Homosexual categories", 64-5.
18. Zie noot 2.
19. Banens, *homo-aversie*, 119.
20. Plummer, "Homosexual categories", 66-7.
21. Zie ook: R.A. Padgug, "Sexual Matters: On Conceptualizing Sexuality in History", *Radical History Review*, 20 (1979) 3-23.
22. Weeks, "Discours",
Weeks, *Sex, Politics*.
Zie ook: J. Weeks, "Movements of Affirmation: Sexual Meanings and Homosexual Identities", *Radical History Review*, 20 (1979) 164-80.
23. Weeks, *Coming Out*, 3, 236.
24. Weeks, "Discours".
25. G. Hocquenghem, *Le désir homosexuel*, (Parijs, 1972).
G. Hocquenghem, *La dérive homosexuelle*, (Parijs, 1977).
26. In Nederland heeft Gert Hekma onderzoek gedaan naar de medicalisering van homoseksualiteit. Zie in dit nummer: "De strijd om homoseksualiteit. De oprichting van een Janusbeeld" en G. Hekma, "De medische fundering van een luchtkasteel" in: *Homojaarboek I*.
27. A. Aletrino, "Het tegenwoordige standpunt der crimineele anthropologie en der toerekenbaarheid" in: *Twee Opstellen over Crimineele Anthropologie* (Amsterdam, 1898) 2.
28. Zie voor wat betreft de Nederlandse homobeweging rond 1900: M. van Lieshout, "Lustvijandig, wetenschappelijk, voorzichtig en volhardend; de Neder-

- landse homobeweging in het begin van de 20e eeuw", *Groniek*, 66 (1980),
M. van Lieshout, "Stiefkind der natuur. Het homo-
beeld bij Aletrino en Von Römer" in *Homojaarboek I*.
R. Tielman, "Schorer en het Nederlandsch Wetens-
schappelijk Humanitair Komitee (1911-1940)" in:
Homojaarboek I.
29. Tegenover het negatief-juridisch machtsbegrip,
macht als overheersing, als de wet die verbiedt,
poneert Foucault een produktieve macht. Het tra-
ditionele idee van de macht maakt de praktijk
van de macht dragelijk, zo stelt Foucault, omdat
deze opvatting de mogelijkheid openlaat zich van
de macht te bevrijden. Foucault, *Histoire*, 114:
"Le pouvoir, comme pure limite tracée à la
liberté, c'est, dans notre société au moins, la
forme générale de son acceptabilité."
 30. Foucault wijst op vier strategieën: de hysteri-
sering van het vrouwenlichaam, de pedagogisering
van de kinderseks, de socialisatie van het pro-
creatieve gedrag en de medicalisering van de
perversies.
 31. In de loop van de achttiende eeuw waren kwanti-
teit en kwaliteit van de bevolking tot politiek
probleem verheven, hetgeen leidde tot een ver-
schuiving in de aard van de machtsuitoefening.
Zie: Foucault, *Histoire*, hoofdst. V "Droit de
mort et pouvoir sur la vie".
 32. "Power and Sex: an interview with Michel Foucault",
Telos, 32 (1977).
M. Foucault, *Power/Knowledge. Selected Interviews
and Other Writings 1972-1977* (Brighton, 1980) 220.
 33. Foucault, *Histoire*, 204.
 34. *Ibidem*, 208.
 35. Zie interview met Foucault in: *Homopolitieke
teksten* (Boskoop, 1982).
 36. *Gai Pied*, 25 (1981) 38-9.
 37. *Ibidem*, 39.
 38. *Ibidem*.
 39. Weeks, *Sex, Politics*, 288.
 40. Weeks, *Coming Out*, 185-237.
Zie ook: "Welke homoseksualiteit, welke eman-
cipatie" in: *Homojaarboek I*, 7-17.
 41. Weeks baseert zijn interpretaties vooral
op handboeken op het gebied van de medische
en psychologische seksuologie, medische pu-
blicaties, voorlichtingsboeken en overheids-
rapporten.
 42. Weeks, *Sex, Politics*, 100.
 43. Weeks, *Coming Out*, 12.
 44. Weeks, *Sex, Politics*, 90.
 45. Zie noot 3.
 46. Marshall, "Pansies", 137.